

ALMA RAGAUSKAITĖ
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: istorinė antroponimika, istorinė toponimika.

ŠKOTŲ PAVARDŽIŲ UŽRAŠYMO TENDENCIJOS XVII–XVIII A. KĖDAINIŲ MIESTO ISTORIJOS ŠALTINIUOSE

Tendencies of Recording of Scottish Surnames
in the 17th–18th Century Historical Sources of
Kėdainiai

ANOTACIJA

Vieni svarbiausių Lietuvos miestiečių istorinės antroponimijos šaltinių yra savivaldos institucijų aktų knygos. Iš jų išsiskiria XVII–XIX a. pradžios Kėdainių magistrato 24-ios knygos. Iš šių XVII–XVIII a. knygų ir kitų senųjų miesto rankraščių buvo atrinkta apie 250 škotų tautybės atstovų įvardijimų (čia suskaičiuoti ne tik skirtingų asmenų, bet ir įvairūs jų pavardžių formų variantai). Juos analizuojant, straipsnyje aptariamos kėdainiečių škotų įvardijimo tendencijos XVII–XVIII a., jų pavardžių susiformavimo išskirtinė situacija (apie 1628–1629 m. atvykdami į Kėdainius škotų tautybės asmenys jau turėjo pavardes) bei šių paveldimų asmenvardžių fiksavimo dėsningumai miesto istorijos dokumentuose.

ESMINIAI ŽODŽIAI: Kėdainiai, XVII–XVIII amžiai, magistrato knygos, škotai, pavardės.

ANNOTATION

Municipal register books constitute one of the key sources of the historical anthroponymy of Lithuanian town-dwellers. Twenty-four register books of Kėdainiai Magistrate dating to the 17th–19th century stand out among them. Around 250 cases of naming Scottish people were selected from the books of the 17th–18th century as well as other old manuscripts of the town (they do not only include different persons but also different variants

of their surnames). Through their analysis the article discusses the tendencies of naming Scottish settlers in Kėdainiai in the 17th–18th century, the exceptional situation behind the formation of their surnames (when arriving in Kėdainiai in around 1628–1629, Scottish people already had surnames) and the tendencies of recording these hereditary personal names in the town's historical documents.

KEYWORDS: Kėdainiai, 17th–18th century, magistrate register books, Scots, surnames.

0. ĮVADAS

Kėdainių miesto istorinis vardynas jau pradėtas tirti. XVII–XVIII a. Kėdainių, XVI–XVII a. Vilniaus, XVIII a. Joniškio gyventojų pavardžių bendrieji formavimosi polinkiai apžvelgti, remiantis daugiau nei 4 000 asmenų įvardijimų, surinktų iš šių miestų istorijos šaltinių (Ragauskaitė 2008: 29–37). Atlikta lingvistinė analizė parodė, kad aptariamų miestų vietinių bendruomenių grupėse pavardės atsirado skirtingu laiku. Anksčiausiai pradėjo formuotis miestiečių elito pavardės, vėliau jas įgijo vidurinę ir žemesnę padėtį mieste užimantys asmenys. XVII a. antroje pusėje faktiškai visi kėdainiečiai ir vilniečiai užrašomi su pavardėmis. Matyt, lėčiau formavosi marginalinių sluoksnių atstovų pavardės. Šiaurės Lietuvos regione įsikūrusio mažesnio miesto Joniškio aktų knygos išlikusios tik nuo 1722 m. Tačiau ir šie vėlyvi duomenys aiškiai paliudijo, jog ne tik miesto aukštuomenei priklausę joniškiečiai (burmistras, vaitas ir pan.), bet ir žemesnių sluoksnių asmenys XVIII a. pirmojoje pusėje jau turėjo paveldimus asmenvardžius (Ragauskaitė 2008: 33–36).

Atskirai buvo aptarti XVII–XVIII a. Kėdainių miesto škotų pavardžių slavinimo dėsningumai, pastebėta, kad šios pavardės – tai kilmės aspektu unikali miesto lokalinės bendruomenės vardyno dalis (Ragauskaitė 2007: 63–64). Jau svarstyta ir lenkų kalbos įtaka, užrašant kėdainiečių (lietuvių ir kt.) asmenvardžius XVII–XVIII a. miesto istorijos dokumentuose (Ragauskaitė 2011: 21–22; Parayская 2012: 213–221). Paaikškėjo, kad šių tikrinių vardų sulenkinimo laipsnis bene labiausiai priklausė nuo juos perteikusių raštininkų, jų požiūrio, erudicijos ir kt. (Parayская 2012: 219). Pastebėjus minėtus kėdainiečių istorinių pavardžių formavimosi, jų kilmės, slavinimo ir kt. savitumus, šia publikacija yra tęsiamas Kėdainių senjojo vardyno tyrimas.

Šio straipsnio tikslas – išsamiai aptarti XVII–XVIII a. Kėdainių škotų bendruomenės narių įvardijimo tendencijas bei jų paveldimų asmenvardžių (pavardžių) fiksavimo svarbiausias ypatybes miesto istorijos šaltiniuose.

Medžiaga straipsniui daugiausia surinkta iš XVII–XVIII a. Kėdainių magistrato knygų. Tai vieni svarbiausių miestiečių istorinės antroponimijos šaltinių (Ragauskaitė 2008: 29; 2014a: 323; Парайскайце 2012: 214). Didžioji dalis XVII a. Kėdainių magistrato knygų yra sudegusi, todėl labai trūksta jų ankstyvųjų įrašų. Šie įrašai būtų bene vertingiausia istorinės antroponiminės medžiagos dalis, ypač naudinga tiriant škotų bendruomenės veiklos pradžią mieste (Žirgulis 2002: 24; 2005a: 229). Magistrato sesijų ar posėdžių ir tarėjų teismo protokolų knygos išlikusios tik pradėdant 1759 m., nors ir nėra jų pamečiui. Iš viso yra išlikusios XVII–XIX a. pradžios 24-ios magistrato knygos, rašytos lotynų ir lenkų kalbomis¹ (Tyla 2000: 65). Tai didelę antroponiminę vertę turintys istorijos šaltiniai, atspindintys įvairius miesto įvykius ir vietinės bendruomenės reikalus (miestiečių skolas, pirkimo–pardavimo sutartis ir kt.). Čia taip pat įrašyti magistrato sesijų protokolai, miestiečių sueigų sprendimai, cechų nuostatai, teismo protokolai, įvairūs miesto, šeimos gyvenimo realijas atspindintys dokumentai (testamentai ir pan.).

Suskaičiuota bent 17 šias knygas rašiusių raštininkų (Tyla 2000: 73–75). Dėmesį patraukia tai, kad kai kurios raštininkų pavardės galėjo būti ir lietuvių tautybės asmenų, pvz.: *Grybas: 1762 *Marcinem Grybafsem Pisarzem, y calym Szlachetnym Magistratem* abl. KMK₁₃ 23². Plg. db. pvd. *Gr̃ybas* LPŽ I 707; *Gulbinas: 1770 *Szlachetny <...> P(an)*³ *Jan Gulbin Pifsarz* KMK₁₅ 90. Plg. db. pvd. *Gulbinas* LPŽ I 741. O štai 1702 m. Kėdainių magistrato raštininku buvo škotas, identifiktuotas kaip *Wiliam Forsyth* (Juknevičius 2015: 49). Šios aplinkybės, be jokios abejonės, turėjo įtakos užrašant kėdainiečių asmenvardžių formas (žr. Parайскайце 2012: 219–221).

Mėginant bent iš dalies užpildyti XVII a. magistrato knygų ankstyvųjų įrašų spragą, šiame straipsnyje dar remiamasi kitais istorijos šaltiniais. Tai Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios 1628–1663 m. sesijų protokolų (*Collecta zboru Kieydanskiego*) rinkinys, Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios 1640–1649 m. krikšto ir 1641–1649 m. santuokos metrikų knygos, Kėdainių evangelikų reformatų bendruomenės 1664–1717 m. sesijų aktų rinkinys (*Akta Sessionalne Zboru Kieydanskiego*) bei Kėdainių 1666 m. inventorių. Iš minėtų XVII–XVIII a. šaltinių buvo atrinkta apie 250 škotų įvardijimų. Skaičiuoti ne skirtingų asmenų, bet pasikartojantys jų fiksavimo atvejai. Mat siekiant aptarti išskirtinę škotų paveldimų antroponimų (pavardžių) susiformavimo situaciją

¹ Šių istorijos šaltinių sąrašą žr. straipsnio pabaigoje.

² Visi straipsnyje pateikiami antroponimai yra metrikuoti. Prie kiekvieno jų pažymimi metai, kuriais asmenvardis buvo užfiksuotas, istorijos šaltinio santrumpa ir lapo (puslapio) numeris.

³ Istorijos dokumentuose užfiksuotos abreviatūros pildomos. Priešas nurodomas skliaustuose. Perteikiant asmenvardžius, stengiamasi išsaugoti originalias, rankraščiuose fiksuotas lytis.

(apie 1628–1629 m. į Kėdainius atvykdami škotai jau turėjo pavardes), jų pavardžių fiksavimo savitumus, jų grafinius variantus ir kt. kaip tik reikalingi tų pačių asmenų skirtingi užrašymai. Toliau bus trumpai apibūdintas škotų bendruomenės kūrimasis Kėdainiuose, nustatyti šios tautybės atstovų įvardijimo polinkiai ir kt. XVII–XVIII a. Kėdainių miesto rankraščiuose.

1. KĖDAINIŲ ŠKOTŲ ĮVARDIJIMO POLINKIAI XVII–XVIII A.

XVII–XVIII a. Kėdainiai – tai vienas iš nedaugelio privačių Lietuvos miestų, kuriam dar 1590 m. balandžio 15 d. suteiktos Magdeburgo teisės, turėjęs saugotas ir puoselėtas daugiakultūrinės tradicijas, priklausęs kunigaikščių Radvilų giminės Biržų–Dubingių šakos atstovams (Alexandrowicz 1970: 80; 2011: 282; Tyla 2000: 66). XVII a. Kėdainiai buvo svarbus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės evangelikų reformatų ir lietuviškos raštijos centras. Čia buvo šios konfesijos Bažnyčios LDK administracinio vieneto – Žemaičių distrikto – centras, gyvendavo Žemaičių superintendantai, vykdavo bažnytiniai sinodai, buvo susitelkusios įvairios bažnytinės ir kultūrinės institucijos (Lukšaitė 1970: 15; 1999: 10; 2001: 11). Nuo 1731 m. Kėdainiai perėjo į kunigaikščių Radvilų katalikiškosios Nesvyžiaus šakos rankas. Radviloms šis miestas su pertraukomis priklausė iki 1819 m. (KDN 9, 12).

Norėdamas ekonominės naudos Kėdainių miestui ir būdamas aktyvus reformacijos šalininkas, Kristupas Radvila siekė, kad Kėdainiuose gausiai apsigyventų šios religijos pasekėjų (Žirgulis 2005a: 226). Todėl XVII–XVIII a. Kėdainiai buvo daugiarelinis ir daugiatautis miestas (Žirgulis 2005: 179; 2005b: 35). Štai „Toki tatai municipalė Kėdainių miesto istorija: jis gyvenamas buvo daugiausiai škotų, vokiečių, žydų ir vietinių gyventojų – lietuvių“ (Šinkūnas 1928: 21). Teigiama, kad Kristupas Radvila palaikė ryšius su Elbingo reformatų bažnyčia, kuriai priklausė ir škotai. Nors nėra žinoma, ar jie buvo oficialiai pakviesti, tačiau apie 1628–1629 m. Kėdainiuose pasirodė ir škotai reformatai (Žirgulis 2002: 236). Šios, iš pirmo žvilgsnio tolimos ir egzotiškos, škotų tautybės atstovų pasirodymas XVII a. trečiajame dešimtmetyje Kėdainiuose nebuvo netikėtas. Jau XIV–XV a. škotai prekiaavo su Lenkija ir Rytų Prūsija (Kowalski 2015: 30). Apie 1637 m. į Kėdainių evangelikų reformatų bendruomenę iš Amsterdamo atvyko pamokslininkas, įvardytas kaip *John Douglas* (Žirgulis 2002a: 132). Gausesnė škotų bendruomenė mieste susidarė XVII a. viduryje. Manoma, kad prieš 1655 m. Kėdainiuose galėjo gyventi apie 200–300 žmonių bendruomenė (Eriksonas 2000: 180). Buvo identifikuota apie 120 Kėdainiuose gyvenusių škotų pavardžių (Žirgulis 2000: 26). Tai buvo viena ryškiausių

bendruomenių Baltijos ir Skandinavijos regione (Bajer 2011: 78). Teigiama, kad kalbamajame regione didesnė buvo tik Norvegijos mieste Bergene gyvavusi škotų bendruomenė. Ją sudarė apie 270 asmenų (Murdoch 2001: 7). Ne daug škotų gyventa ir kituose miestuose, kaip antai, Biržuose, Kaune, Kelmėje, Skuode, Tauragėje, Vilniuje (Ragauskas 2002: 299; Žirgulis 2002: 23).

Kaip yra įprasta tokio tipo miesto šaltiniuose (magistrato knygoose ir kt.), kėdainiečių įvardijimai daugiausia pateikti ne atskirais sąrašais, bet įvairuojančiame įrašų kontekste (skirtinguose miesto dokumentuose, bylų protokoluose ir kt.). Apie miestiečių asmenvardžių atrankos principus jau yra detalai rašyta (dar žr. Ragauskaitė 1999: 146; 2000: 94; 2002: 31–32; 2002a: 6–7; 2003: 82; 2005: 18–23; 2006: 81–82; 2009: 227; 2014: 9; 2015: 59–61).

Kėdainių škotų bendruomenės nariai, kaip ir visi kėdainiečiai (lietuviai bei kt.) taip pat pažymėti nuorodomis le. *mieszczanin, obywatel*, pvz.: 1753 *Panu Michałowi Forsajowi Obywatelowi Miasta Kieidanskiego* dat. KMK₂ 172, 1714 *Pana Livingstona Raycy <...> Mieszczanow <...> Miasta Kieydan(skiego)* gen. KMK₃ 30v ir t. t. Vartojamos ir specialios škotų tautybę nusakančios nuorodos le. *szkot, szot, z naciej szkotskiej*, pvz.: 1643 *Jan Chapman Szkot* KERJ 61v, 1649 *Jakub Kujck Szkot* KERK 8v, 1650 *Jana Lausonna Szkota* gen. CZK 68, 1649 *Jan Nikiel Szkot* KERK 8, 1646 *Wilhelm Olephant Szot* KERK 5v, 1655 *pan Jakub Ranison z naciej szkotskiej* CZK 103, 1635 *P(an) Andrys Szot* CZK 33, 1633 *Tomasz Szot* CZK 24 ir kt.

Tokios šaltiniuose pasitaikančios nuorodos leidžia teigti, kad šie kėdainiečiai buvo būtent škotai ir aplinkiniai juos išskyrė kaip ne vietinius. Tačiau iki šiol nėra išvengta kai kurių tautybės interpretacijos nevienodumų (istorijos šaltiniuose ir kt. škotai kai kada dar vadinami platesne sąvoka – „anglais“). Pavyzdžiui, manoma, kad XVIII a. žymusis kėdainietis, įvardytas kaip *Jakub Gray*, buvo anglas (Tworek 1966: 182), o Paulas Bajeris jį priskyrė prie škotų (Bajer 2012: 453). Šis asmuo minimas ir XVIII a. Kėdainių magistrato knygoose, pvz.: 1723 *Panem Jakubem Grejem Decemwirem Kieydanskim* abl. KMK₄ 63 – 1737 *Pana Jakuba Graia Raycy Kieydan(skiego)* gen. KMK₅ 38 – 1739 *Panem Jakubem Grajem Raycą Kieydanskim* abl. KMK₅ 79 ir kt. O štai kitas atvykėlis iš Škotijos, medicinos daktaras, senuosiuose XVII a. Vilniaus rankraščiuose įvardijamas kaip *Iacobus Arnuth, Iacobus Arnott* (1632†), gyvenęs Vilniuje, buvo škotų kilmės. Apie tai liudijo istorijos šaltiniuose šalia jo pavardės užfiksuotas dažnas priedėlis „škotas“ (lo. *scotus*, le. *szkot*) (Ragauskas 2002: 299). Tačiau antkapiniame užrašė jis įamžintas kaip anglų tautybės asmuo – „natione Angli“ (Starowolski 1655: 235). Įdomu tai, kad škotai emigrantai XVIII a. istorijos šaltiniuose neretai dar vadinami „ex gente Magnae Britanniae“ – iš „Didžiosios Britanijos tautos“ (Juknevičius 2015: 32). Britais škotai pradėti vadinti nuo 1707 m., prijungus

Škotijos karalystę prie Didžiosios Britanijos karalystės (BCI 45; Houston 2002: 35; Gibbs 2006: 1; Murdoch 2008: 14; Juknevičius 2015: 32).

Siekiant kuo patikimiau identifikuoti Kėdainių škotų įvardijimus, straipsnyje remiamasi P. Bajerio sudaryta šios tautybės asmenų lentele (registru) iš šių istorijos šaltinių: 1628–1663 m. Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios finansinių dokumentų (*Collecta zboru Kiejdanskiego*) rinkinio, Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios 1640–1649 m. krikšto ir 1641–1649 m. santuokos metrikų įrašų bei 1697 m. sąrašo *Rejestr porządny Auditorow Zboru tego Kiejdanskiego* iš Kėdainių evangelikų reformatų bendruomenės 1664–1717 m. sesijų aktų rinkinio (*Akta Sessionalne Zboru Kiejdanskiego*). Šis 1697 m. *Rejestr porządny Auditorow Zboru tego Kiejdanskiego* sąrašas jau buvo pirmiau publikuotas ir cituotas (dar žr. Tworek 1969: 213–215). P. Bajerio parengtoje lentelėje surašyti tokie duomenys: konkretus šaltinis, kuriame paminėtas škotų kilmės asmuo, data, pareigos ir kt. (plačiau žr. Bajer 2012: 443–453).

Straipsnyje pateikiamos Kėdainių škotų istorinės pavardės dėl tikslumo dar buvo palygintos su škotų pavardėmis iš XIX a. amžiaus britų pavardžių atlaso *The Surname Atlas*⁴ (dar žr. Archer 2003; Lewis 2011: 189–210). Šis pavardžių atlasas rodo Anglijos, Škotijos ir Velso pavardžių paplitimą 1881 m.⁵ Be to, peržiūrėti ir kiti žinomi škotų pavardžių rinkiniai (Black 1996; Whyte 2000; Dorward 2002).

Apie 1629 m. Kėdainių evangelikų reformatų mokykloje dėstė bent keturi škotų kilmės pedagogai: *Jacob Paterson*, *Alexander Nicholas*, *Thomas Ramsay* ir *Ian Halson* (Eriksonas 2000: 175). Minėtame 1628–1663 m. Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios finansinių dokumentų rinkinyje nuo 1630 m. aptinkamos pirmosios „škotiškos pavardės: Gilbert, Ogilby, Gordon“ (Žirgulis 2002: 24). Šiame rinkinyje kalbamosios tautybės asmenų pavardžių pastebėta ir daugiau, pvz.: 1658 *pan Jerzy Bennet* CZK 108, 1650 *Wilhelmus Meleyson* CZK 67, 1637 *Alexander Ogilbe* CZK 37, 1655 *Jacob Ramsay* CZK 102, 1648 *Andres Symson senior* CZK 78 ir kt.

Štai 1664–1717 m. Kėdainių evangelikų reformatų bendruomenės sesijų aktuose (*Acta Sessionalne Zboru Kiejdanskiego 1664–1717*) pastebėtame sąrašė *Catalogus discentium in Schola Cajodunienfi* užfiksuoti šie škotiškos kilmės asmenys: 1666–1668 *Georgius Anderfon* ASZK 8, 1666 *Jacobus Bennet* ASZK 8, 1666–1668 *Carolus Ramfay* ASZK 8, 1666–1668 *Thomas Ramsay* ASZK 8, 1666 *Jacobus Zomerwill* ASZK 8, o vėlesniame sąrašė dar paminėtas 1668 *Johannes*

⁴ www.archersoftware.co.uk/satlas07.htm

⁵ Straipsnio autorė dėkoja kompaktinį diską *The Surname Atlas* jai padovanojusiam dr. Christopher'ui Lewis'ui (King's College, London).

Barklay ASZK 8. *Przy Zborze* surašyta pora asmenų, įvardytų kaip 1679 *Jan Cannot*, *Rektor Collegy* ASZK 70 ir 1679 *Johannes Paterson*, *Diaconus* ASZK 70.

Škotiškų pavardžių užfiksuota Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios 1640–1649 m. jungtuvių ir 1641–1649 m. krikšto metrikuose, pvz.: 1647 *Jan Forbesz* KERJ 7, 1642 *Jan Mekienen* KERK 2v, 1648 *Mateusz Ramza* KERK 5v, 1649 *Jan Ramzaj* KERK 5v ir kt.

Kaip matyti, pirmieji šių dvinarių įvardijimų nariai yra krikščioniški vardai, vartojamos tradicinės lenkiškos ar lotyniškos vardų formos, kadangi istorijos šaltiniai rašyti lenkų ir lotynų kalbomis, pvz.: *Jan*, *Mateusz*, *Michał*; *Carolus*, *Georgius*, *Thomas* ir kt.

Pamažu Kėdainių škotai užėmė svarbią padėtį miesto gyvenime ir valdyme. Štai per 1590–1795 m. (per visą miesto savivaldos laikotarpį) iš įvairių miesto dokumentų buvo surinktos 225 magistrato pareigūnų pavardės (Tyla 2000: 73–75). Remdamasis šiais Antano Tylos surinktais duomenimis, Rimantas Žirgulis suskaičiavo, kad iš Kėdainių miesto 27 vaitų 2 buvo škotai (7,4 %), iš 46 burmistrų – 12 škotų (26 %), iš 48 tarėjų – 6 škotai (12,5 %), iš 49 suolininkų – 15 škotų (30,6 %), iš 38 decemvirų – 7 škotai (18,4 %), iš 17 raštininkų – 1 škotas (5,8 %). Paaiškėjo, kad iš 225 miesto pareigūnų per kalbamąjį laikotarpį 43 buvo škotai (19,1 %) (Žirgulis 2002: 25).

Po 1655–1660 m. karo Kėdainių miesto istorijos rankraščiuose minimos šių įtakingų kėdainiečių škotų šeimų pavardės: *Andersons*, *Arnets*, *Bennets*, *Forbes*, *Gordons*, *Hallyburtons*, *Kiuks*, *Moleysons*, *Nikiells*, *Ogilbys*, *Ramsays*, *Simpsons*, *Skromzers* (Eriksonas 2000: 180). O 1666 m. Kėdainių inventoriaus duomenys patvirtina, kad škotai buvo įsikūrę geriausioje centrinėje miesto dalyje – aplink reformatų bažnyčią, Didžiąją rinką ir trijų pagrindinių gatvių – Pilies, Senosios bei Arklių prieigose, pvz.: 1666 *Ulica Konska Pułkamiency P(ana) Arneta pusta* gen. KI 6, 1666 *Dom P(ana) Wilima Benneta* gen. KI 1, 1666 *Dom Pana Dawidsona* gen. KI 1, 1666 *Druga strona tey ze ulicy zamkowey Domek Woyciecha Lewystona* gen. KI 3v. Kadangi reformatų bažnyčia stovėjo šalia miesto turgavietės, kurioje vykdavo triukšmingi sekmadienio turgūs, tai 1655 m. kovo 24 d. sesija nutarė, kad sekmadienio turgūs Kėdainiuose – tai nepagarba Dievui, kuris uždraudė sekmadienio darbus, todėl pareikalauta valdžios tuos turgus perkelti į šiokiadienius (Juknevičius 2015: 37).

Apie jų įtaką ir padėtį visuomenėje liudija tai, jog nemažai škotiškų pavardžių turi to meto magistrato pareigūnai, pasiturintys pirkliai, kreditoriai, palivarkų nuomininkai, krautuvių savininkai, gimnazijos rektoriai, reformatų bažnyčios senjorai, jos rėmėjai ir kt., pvz.: 1690 *Dawid Kreyfity Ławnik* KMK₂ 21; 1708 *Pan Jan Crammont Ławnik Magdeburgiey Kieydanskiey* KMK₃ 15, 1721 *Pana Wilhelma Haliborthona Kupca y Obywatela Kieydanfkiego* gen. KMK₄ 4, 1704 *Honorato Domino Alberto Lewingston Consulari eiusdem Civitatis* KMK₃ 6v, 1721–1725 *Dawida*

*Mitchella Decemwira*⁶ gen. KMK₄ 107, 1794 *Jan Moleyson Profesor Szkół Kieydanskich* KMK₂₄ 142, 1724 *Szlachetnych Panow Woyciecha Paterfona Raycy* <...> gen. KMK₄ 107, 1735 *Wilimem Rofsem Lantwoytem* abl. KMK₅ 27v ir t. t. Matyt, dėl trumpumo kai kada tas pats asmuo užrašomas tik pavarde, pvz.: 1711 *P(ana) Cramondta* gen. KMK₃ 24v, 1654 *pana Cupera* gen. CZK 79, 1658 *panu Ramsonowi* dat. CZK 108, 1655 *pana Ranisona* gen. CZK 104, 1653 *p(ana) Dawida Symsona* gen. CZK 92 – 1653 *Symsona* gen. CZK 92 ir kt.

Ištyrus XVII–XVIII a. istorijos šaltinius matyti, kad pavardės vartotos škotiškos kilmės miesto valdančiojo elito ir žemesnės visuomeninės padėties asmenų užrašymuose. Paveldimas asmenvardis funkcionuoja tos pačios šeimos narių⁷ (tėvų ir vaikų, vyro ir žmonos, brolių ir kt.) įvardijimuose, pvz.: 1714 *Ja Jan Farsay Czynią wiadomo y iawno zeznawam tym moim Dobrowolnym listem Kwitacinnym Danym Rodzonemu* <...> *Panu Jerzemu Farsaiowi, iako starszemu Bratu Na to Iz ia wyszmianowany Jan Farsay, przybywszy z Cudzych Kraiow sluzby woienney* <...> *w Roku Tysiącsiedmsetnym dwunastym do Miasta Kieydan y niezostawszy* <...> *Panow Rodzicow Moich zywoicie* <...> *Pana Wilhelma Farsaja Pisarza Grodzkiego Kieydanskiego y Rodzicielki Moiey* <...> *Paniey Anny Ławrynowny Farsajowej* KMK₃ 59; 1714 *Pana Livingstona Raycy od Szlachetney* <...> *Anny Hallibortonowny Livingstonową Małzonkow Mieszczanow* <...> *Miasta Kieydan(skiego)* gen. KMK₃ 30v; 1731 *Pan Wilim Rof3 Rayca Kieydanski* <...> *Katarzyna z Arnetow primi voti Elizeufzowa Reiowa ad præsens Rofzowa* KMK₂ 76; 1717 *Jerzy Sumerwiłł y Ja Anna Mozeniufzowa Jerzyna Sumerwiłłowa Małzonkowie* <...> KMK₃ 81v.

XVII–XVIII a. pastebėti du bendri asmenvardžiai, kai šalia užrašyti vyras ir žmona, pvz.: 1691 *szlachetnemu P(anu) Hendrichowi Hunterowi Ławnikowi Kieydanskiemu y szlachetney Paniey Katharzynie Lewistonownie Hendrichowey Hunterowey Ławnikowey Małzonkom* dat. KMK₂ 35; 1715 *Panu Alexandrowi Cuthbertowi Burmistrzowi Miasta Kieydanskiego y szlachetney* <...> *Pani Katharzynie Kalinowskiej Alexandrowey Cuthbertowey Burmiftrzowey Małzonkom y obywatelom Miasta Kieydanskiego* dat. KMK₃ 69v.

P. Bajeris 1664–1717 m. Kėdainių evangelikų reformatų bendruomenės sesijų aktuose (*Acta Sessionalne Zboru Kiejdanskiego 1664–1717*) pastebėtame 1679 m. Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios parapijiečių sąrašė (*Rejestr*

⁶ Dalis asmenų yra pažymėti lo. *decemwir*. Kėdainių magistrato ryšys su miesto bendruomene buvo gana stiprus, todėl magistrato posėdžiuose dalyvaudavo *decemvirai*, cechų atstovai. Jie būdavo ir patvirtinami magistrate. Šie asmenys kontroliuodavo magistrato priimamus nutarimus, sprendimus, surinktas pajamas ir išlaidas, buvo atsakingi už Kėdainių miesto karinį pasirengimą (Tyla 2000: 64–76; Juknevičius 2015: 49).

⁷ Kaip tik asmenvardžio paveldimumas bei priklausymas vienos šeimos nariams liudija jį virtus pavarde (Bubak 1986: 217; Maciejauskienė 1991: 51; Ragauskaitė 2001: 125).

porządny Auditorow Zboru tego Kiejdanskiego) iš 238 žmonių 76 įvardijimus priskyre škotų tautybės asmenims (kartu su jų šeimų nariais (žmonomis, palikuonimis). Pasak jo, tai sudaro apie 32,3 % parapijiečių (Bajer 2012: 280).

Minėtini šie Kėdainių škotų ir jų šeimų narių įvardijimai, pvz.: 1679 *Panowie Ławnicy P(an) Woyciech Leviston, P(ani) Katarz(i)na Krechtonowna, Zona iego. Katary(na), Margreta Corki. Wojciech, Jerzy Synowie. Carol, y Tomas Ramze Pasierbowie ASZK 70; 1679 P(an) Jan Dawidson, P(ani) Dorota Burnetówna Zona iego ASZK 70; 1679 W Rynku P(an) Jerzy Makien, Złotnik P(ani) Anna, Zona iego jakub Somerwill Andrzej Makien Syn ASZK 71; 1679 W Rynku P(an) Dawid Gilbert Anna Corka iego ASZK 71; 1679 Na Posmilskiey Ulicy P(ani) Gertruda Kiuckowa Wdowa. Anna y Zofia Corki ASZK 71; 1679 P(an) Jakub Somerwill Anna Zona iego Anna, Katarzyna, Helena Corki ASZK 71; 1679 Na Konskiey Ulicy P(an) Jan Scharp P(ani) Katarzyna Helleb. Zona iego Jan, Jerzy, Wojciech, Alexander Synowie ASZK 72 ir kt.*

Iš šių pavyzdžių aiškiausiai matyti, kad be paveldimo asmenvardžio, t. y. pavardės, užrašyti ir kai kurie aukštą socialinę ekonominę padėtį visuomenėje užimantys škotai. Ši aplinkybė rodo, kad pateiktuose atvejuose bendri asmenvardžiai tiesiog neužfiksuoti. Matyt, tai iš tiesų lėmė įvardijimo nevienodumai, įrašų kontekstas, raštininkų turėta rašto tradicija. Šią mintį pagrindžia tai, jog skirtinguose Kėdainių istorijos šaltiniuose tų pačių šeimų nariai yra užrašomi nevienodai – su paveldimais asmenvardžiais ir be jų, pvz.: 1679 *Panowie Burmistrzowie P(an) Ierzy Anderson: P(ani) Elzbieta Zona iego ASZK 70 ir 1690 Spectabilis D(omi)ni Georgj Anderfon Proconsulis KMK₂ 6v, jo žmona – 1690 Szlachetney paniey Jerzyney Andersonowey Burmistrzowey Kieydanskiey gen. KMK₂ 4v; 1679 Panowie Raicy P(an) Ierzy Helleborton P(ani) Elzbieta Zona iego ASZK 70 ir 1736 Panią Elzbieta z Barklaiow Halibortonową tudziez Panem Jerzym Halibortonem Ławnikiem Kieyd(anskim) KMK₆ 28; 1679 Panowie Raicy P(an) Jakub Kiuck, P(ani) Małgorzata Zona iego ASZK 70 ir 1704 Panu Jakubie Kiuku Raycy Miasta Kieydanskiego y Szlachetney Pani Małgorzacie <...> Jakubowey Kiukowey KMK₃ 7v; 1679 Na Długiej Ulicy P(an) Alexander Mongriff: P(ani) Zofia Zona iego Bennetowna ASZK 71 ir 1691 Pana Alexandra Mąkryfa Ławnika Kieydanskiego y na Panią Zofię Bennetownę Alexandrową Mąkryfową Małzonkow KMK₂ 39.*

Kartais praleidžiamai moters vardas ir mergautinė pavardė, pateikiant nuorodą le. *sama*, t. y. *pati*, žmona, ir užrašoma tik viena bendra sutuoktinių pavardė: 1750–1766 *Panu Jakubowi y Samey Grajom Matz(onkom) Obyw(atelom) Kieyd(anskim) dat. KMK₁₀13 ir 1777 Jakub y Elzbieta z Kramontow Grajowie Obywatele Kieydanscy KMK₁₇ 17v.*

Nors Kėdainių škotai ir saugojo savo tautinį identitetą, bet kita vertus, jie galėjo išvengti kalbinės ir kultūrinės izoliacijos susiedami save santuokos ryšiais su vietiniu miesto elitu (Žirgulis 2002: 24; 2002a: 132; 2005a: 237). Todėl kai

kurios lietuviškos, lenkiškos kilmės moterų ir vyrų pavardės byloja apie mišrias santuokas, pvz.: 1679 *P(an) Reinold Gordan P(ani) Judita Budrewiczowna Zona iego* ASZK 70; 1699 *Ja Jakub Karol Gradowski y Ja Anna Andersonowna Jakubowa Karolina Gradowska Małzonkowie* KMK₁ 89; 1679 *P(an) Ierzy Meleison P(ani) Katarzyna Mikszewiczowna, Zona iego* ASZK ir 1691 *Ja Jerzy Mollefon Burmistrz y Ja Katharzyna Miksiewiczowna Jerzyna Molefonowa Burmistrzowa Małzonkowie Mieszczanie Miasta* KMK₂ 37v; 1704 *P(anu) Andrzeiowi Leytticzowi Kupcowi y Mieszczaninowi Kieydanskiemu <...> y Małzonce <...> Pani Christynie Paszkiewiczownie Andrzeiowej Letticzowej* dat. KMK₃ 7v; 1704–1720 *Nobilis Dominus Johannes Staniewic alias Staniewicz et Margarita Hallibortonowna Conjuges legitimi* KMK₃ 11 ir 1704–1720 *Ja Jan Staniewic alias Staniewicz, y Ja Małgorzata Hallibortonowna Janowa Staniewiczowa Małzonkowie, Obywatele y Mieszczanie Miasta Kieydan(skiego)* KMK₃ 11 ir kt.

Kadangi škotų pavardės daugiausia buvo užfiksuotos rankraščiuose, rašytuose lenkų ir lotynų kalbomis, ir kelių raštininkų, buvo neišvengta užrašymo nevienodumų. To paties asmens pavardė skirtinguose įrašuose gali būti kaip nors pakeista, todėl sunkiau identifikuojama kaip škotiškoji. Taip susidarė nemažai škotiškų pavardžių grafinių variantų, pvz.: 1637 *Jan Arnet* || 1638 *P(an) Jan Arnat* CZK 45 || 1655 *Jan Arnot* CZK 102; 1637 *Alexander Gorden* CZK 37 || 1638 *P(an) Alexander Gordon* CZK 45 || 1651 *Alexander Gordonn* CZK 74; 1646 *Jakub Kujck Szkot* KERK 8v || 1660 *Pana Jakuba Kiuka* gen. KAK₁ 16; 1690 *Robert Liwiston Rayca* KMK₂ 8v || 1691 *Roberth Liwifon Rayca* KMK₂ 38; 1638 *P(an) Thomas Melisson* CZK 45 || 1647 *Tomasz Meleyson* CZK 64; 1650 *Jan Nikiel* CZK 67 || 1650 *Pan Jan Nikoll szafarz zborowy* CZK 73; 1638 *William Oliphant* CZK 45 || 1646 *Wilhelm Olephant Szot* KERK 5v; 1649 *Tomass Skromse* KERK 8 || 1658 *Thomass Skremzer* CZK 108; 1666 *Jacobus Zomervill* ASZB 8 || 1668 *Iacobus Somerwill* ASZK 8; 1714 *Dominus Georgius Farsay* KMK₃ 59 || 1721 *Pana Jerzego Forfaia Lawnika Miafta Kieydanskiiego* gen. KMK₄ 1v; 1704 *Dominum Andream Leytticz Decemvirum Caiodunensem* KMK₃ 7v || 1713 *Andrzeia Licza* gen. KMK₃ 42v || 1719 *Andrzej Leytich Rayca Maydeburyi Kieydanskiy* KMK₃ 95; 1711 *Woyciech Peterson Lawnik* KMK₃ 29v || 1714 *Woyciech Paterson* KMK₃ 59v || 1722 *Pan Woyciech Peterfon Rayca Magdeburÿ Kieydanskiy* KMK₄ 47v.

Dar labiau slavinti moterų škotiški asmenvardžiai. Buvo vartojamos moterų krikščioniškų vardų lenkiškos ir lotyniškos lytys, pvz.: *Anna, Catharina; Katarzyna*, bet itin retai – deminutyvinės: *Halszka* ir kt. Aktų įrašai rodo, kad škotų miesto valdžios narių, turtingiausių pirklių žmonos buvo įvardijamos ilgosiomis vardų lytimis. Deminutyvines vardų formas dažnai turi kėdainiečių (lietuvių ir kt.) žemesnių sluoksnių atstovės (tarnaitės ir pan.). Į jas buvo žiūrima nepagarbiai, atsainiai, todėl jų vardų lyčių vienodumo niekas nepaisė. Be to,

papildomai buvo pridedamos slaviškos priesagos *-ova* (šaltiniuose rašoma *-owa*) įprastai ištekėjusių škočių moterų pavardėms ir *-ovna* (rašoma *-owna*) – netekėjusių moterų ar merginų pavardėms, pvz.: 1652 *p(ani) Czapmanową mieszczanką kiejdańską* CZK 79, 1659 *pani Forbeżowa* CZK 109, 1679 *Halszka Hallibortonowna* ASZK 72, 1688 *Ja <...> bywfza Janowa Heiowa a teraznieyfza Jerzyna Mollefonowa Burmistrzowa* KMK₁ 78, 1659 *panna Margareta Simsonówna* CZK 109; 1717 *Katarzynie Forsaiowej* KMK₁ dat. 107 – 1731 *Katarzyna Monkryfowna Forsaiowa* KMK₂ 66, 1750 *Domina Anna Forsejowa vidua* KMK₂ 132, 1753 *Katarzyna Dettlthen Kuczbertowa* KMK₂ 175, 1710 *Pani Katerzynie Lewingstonownie Leytitzowej* dat. KMK₂ 55, 1722 *Pani Zofia z Rejow Lewingstonowa* KMK₁ 159, 1709 *Pani Katharzyny Simsonowny bywszey Alexandrowey Monkryfowej Burmistrzowej Kiejdanskiej* gen. KMK₁ 100, 1730 *Paniew Woyciechowey Patersonowej* gen. KMK₂ 60. Retsykiais tos pačios moterys užrašomos trumpiau, nebekartojant viso įvardijimo, pvz.: 1659 *pani Andryssowa Simsonowa* CZK 109 – 1659 *panią Andryssową* CZK 109.

Panašiai (su slaviškomis priesagomis *-ova* ir *-ovna*) buvo užrašomos ir XVI–XVIII a. Kaune gyvavusios vokiečių liuteronų bendruomenės moterų pavardės (Ragauskaitė 2001: 135–138). Taigi tai bent poros miestų vardynuose aiškiai pastebėtas reiškinys.

XVII a. pabaigoje išmirė kunigaikščių Radvilų Biržų–Dubingių šaka, o po Šiaurės karo ir po to buvusios baisios maro epidemijos, ekonominė miesto situacija labai pablogėjo ir Kėdainių škotų (ir anglų) pirkliai buvo netoli bankroto ribos. Todėl buvo nutarta prašyti karaliaus Jurgio Antrojo (o jam rekomendavus – ir Draugijos krikščionių žinioms paskatinti (*The Society for the Promotion of Christian Knowledge*) narių finansinės paramos (Nishikawa 2000: 297). 1727 m. ir 1730 m. į Londoną atvažiavo Kėdainių miestiečiai, įvardyti kaip *Jakob Gray* ir *Jakob Gordon*. Poroje bankų atidarytos sąskaitos pinigams laikyti. Anglų ministras pirmininkas, įvardytas kaip seras *Robert Walpole*, dovanojo 50 svarų, pinigų misijai paaukojo ir vyriausybės sekretorius Harringtono grafas (Žirgulis 2002a: 134). Škotijos Bažnyčia paskelbė bendrą rinkliavą „Žemaitijai bei Kėdainiams“ padėti. Iš 1731 m. balandžio 30 d. kėdainiečių padėkos laiško matyti, kaip tie pinigai naudojami: iš Karaliaučiaus nupirkta druskos, silkų, geležies, stiklo, švino ir kitų prekybai naudingų prekių; dalis pinigų paskirta vargšams, kita suma palikta Gdanske (Nishikawa 2000: 296–297). 1731 m. buvo įkurta *Societas Commerciorum* – *Komercijos draugija*. Jos įkūrėjais buvo „Alexander Cuthbert, burmistrz kiejdański, Andrzej Leityc, rajca, Ierzy Forsay, wójt, William Ross, Robert Livingston, Dawid Anderson, Iakub Gray – ławnicy, Daniel Mitchell, Ierzy Halybarton – dziesiątnicy, wszyscy obywatele kiejdańscy nationis M. Britannia“ (Tworek 1966: 195). Šios draugijos tikslas – prekybos atgaivinimas, evangelikų reformatų bažnyčios, jos kunigų ir pastatų išlaikymas,

vargšų ir nuskurdusių tautiečių bei bendratikių šelpimas (Žirgulis 2002: 26). Tačiau 1731 m. gaisrai sugriovė Kėdainių pirklių planus. XVIII a. ūkio krizė, karai bei religinis persekiojimas toliau menkino anglų ir škotų išėivijos gyvenimą Radvilų mieste (Nishikawa 2000: 308). Dėl šių nepalankių istorinių aplinkybių škotų asmenvardžių kalbamojo šimtmečio knygose mažėjo, škotai palaipsniui asimiliavosi. Didžioji dalis šių kitataučių išvyko – XVIII a. savo veiklą perkėlė į Karaliaučių ir Klaipėdą, kur vertėsi medienos plukdymu ir prekyba (Žirgulis 2002: 26).

Šiandien škotų atminimą saugo senieji Kėdainių miesto rankraščiai, išlikę architektūros statiniai – škotų namai (Grinevičius, Miškinis 1975: 167; KSR 6, 20, 23; Jucevičius 2011: 50, 54–56). Iškelta hipotezė, kad Kėdainių škotiškoji architektūra (škotų namams buvo būdingos skliautuotos pirmųjų aukštų perdangos ir medinės galerijos kiemuose) yra būdinga būtent rytinės Škotijos pakrantės miestams (Juknevičius 2015: 7).

Miestiečių pavardžių statusą dažniausiai įtvirtindavo konkretaus miesto dokumentai. Mieste šeiminiai ryšiai buvo silpnesni, daug sudėtingesni ekonominiai socialiniai santykiai: intensyviai vyko prekyba, plėtojami amatai, gyventojams teikiamos paskolos, todėl buvo svarbu asmenį išskirti iš kitų, jį identifikuoti (Ragauskaitė 2005: 145–146). Kaip minėta, iš esmės XVII a. antrosios pusės įrašuose visi Kėdainių miestiečiai turėjo pavardes. Matyt, lėčiau formavosi Kėdainių žemiausių (marginalinių) sluoksnių atstovų pavardės (Ragauskaitė 2008: 32–33). Išskirtinė šiame kėdainiečių pavardžių susidarymo kontekste buvo Kėdainių škotų bendruomenės pavardžių susiformavimo situacija. Apie 1628–1629 m. į Kėdaines atvykdami škotai jau turėjo paveldimus asmenvardžius (pavardes), tačiau užrašant tų pačių šeimų narius, jų bendri asmenvardžiai miesto istorijos šaltiniuose ne visuomet buvo fiksuojami. Matyt, tai iš tiesų lėmė šaltinių specifika, įvardijimo nevienodumai (pirmiau paminėti asmenys kitame dokumento puslapyje galėjo būti įvardyti kitaip ar tiesiog trumpiau, paprasčiau) ir pan. Kitaip tariant, šių svetimtaučių pavardės buvo fiksuojamos miesto dokumentuose pagal tuos pačius dėsnius, kaip ir kitų vietinių kėdainiečių.

Straipsnyje pateikti teiginiai dėl XVII–XVIII a. Kėdainių miestiečių škotų įvardijimo sistemos ir jų pavardžių formų užrašymo bei raidos papildo iki šiol atliktus kėdainiečių istorinio vardyno tyrimus. Tolesni šios išskirtinės lietuvių istorinės antroponimikos srities (miestiečių luomo asmenvardžių) tyrinėjimai yra reikalingi ir dėl to, kad įvairių Lietuvos miestų vardynai skiriasi pavardžių formavimosi, kilmės, darybos ir kt. aspektais.

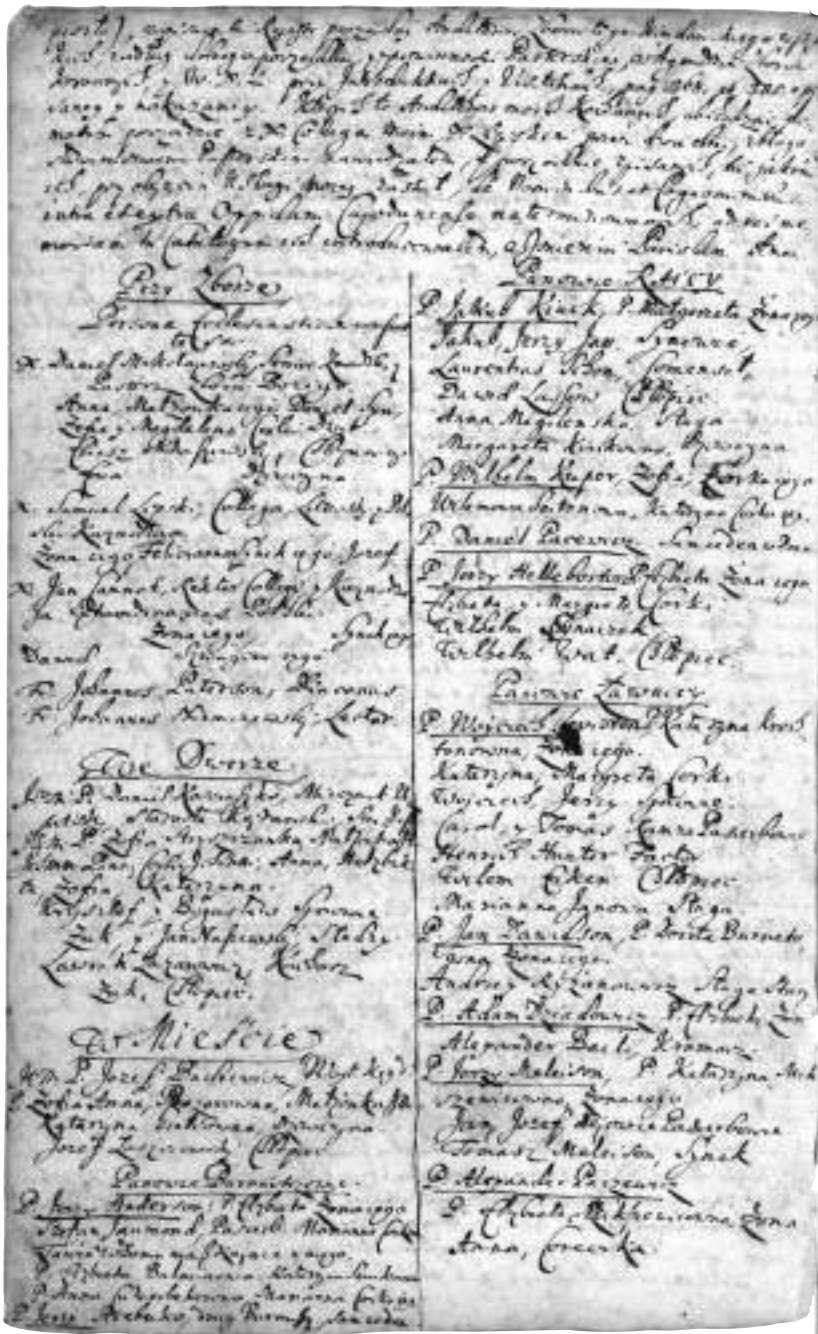
2. IŠVADOS

1. Apie 1628–1629 m. į Kėdainius atvykę škotų kilmės asmenys jau turėjo pavardes, tačiau jų paveldimų antroponimų perteikimas (fiksavimas ar nefiksavimas) miesto rankraščiuose įvairavo. Tai lėmė istorijos dokumentų kontekstas, vienodos ir visiems privalomos įvardijimo sistemos nebuvimas, to meto raštininkų turėta rašto tradicija ir kt. Tačiau akivaizdu, kad XVII–XVIII a. dominuoja įvardijimai, aiškiai liudijantys kėdainiečių škotų paveldimų asmenvardžių (pavardžių) funkcionavimą Kėdainių miesto istorijos šaltiniuose.
2. XVII–XVIII a. kėdainiečių škotų įvardijimai užfiksuoti tekstuose, rašytuose lotynų ir lenkų kalbomis. Todėl buvo vartojamos lenkiškos ir lotyniškos jų krikščioniškų vardų formos. Lotynintos, slavintos ir šios tautybės asmenų pavardės – skirtinguose magistrato knygos įrašuose galėjo būti įvairiai modifikuotos. Taip susidarė kėdainiečių škotų (vyrų) pavardžių grafiniai variantai.
3. Dar intensyviau slavinti škotiškos kilmės moterų antroponimai. Prie antrųjų asmenvardžių (pagal vyrą arba tėvą) buvo pridėamos slaviškos priesagos *-ova* (istorijos dokumentuose rašoma *-owa*) įprastai ištekėjusių moterų pavardėms ir *-ovna* (rašoma *-owna*) – netekėjusių merginų ar moterų pavardėms. Tam, matyt, įtakos turėjo ir to meto šaltinių specifika, raštvedybos taisyklės, kurių raštininkai laikėsi skirtingai, jų tautybė, kompetencija ir kt.

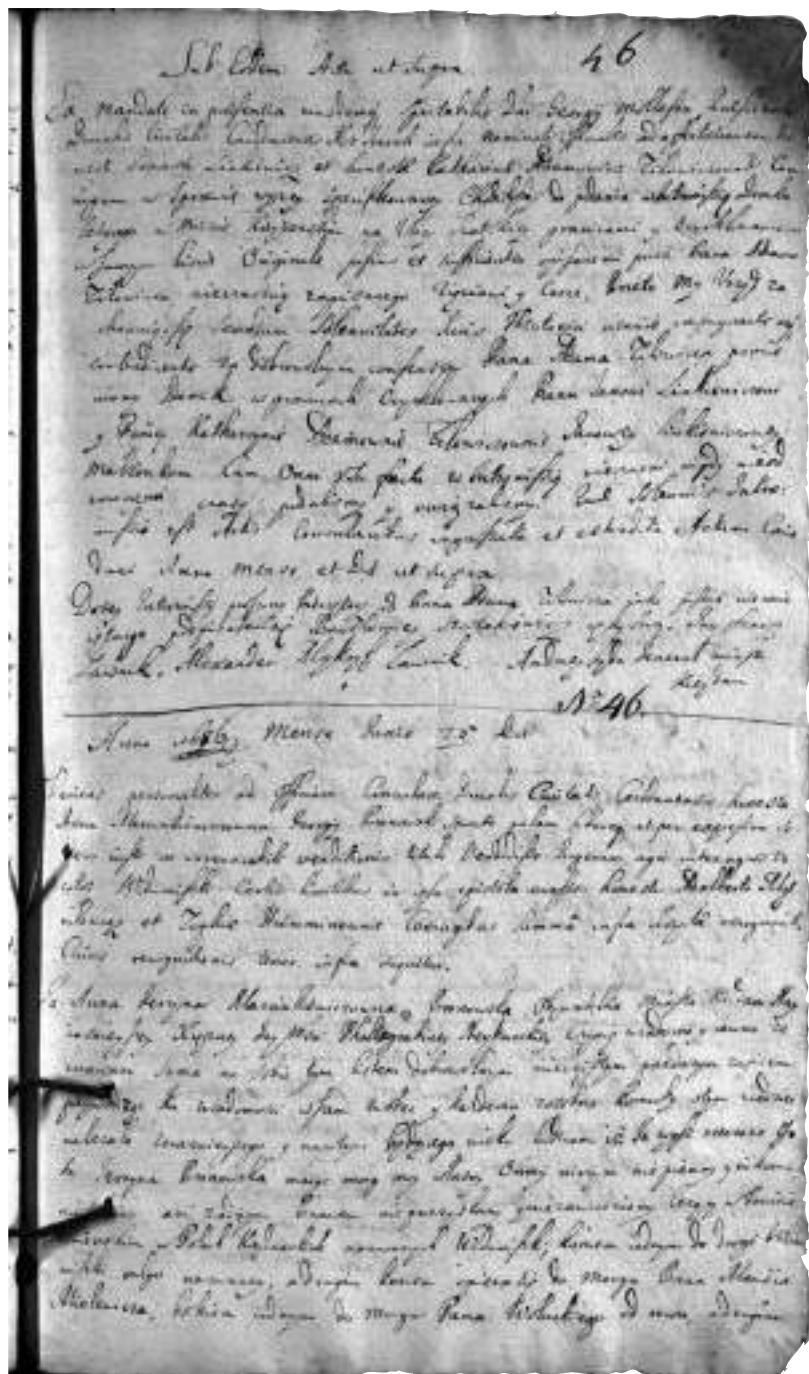
PRIEDAI

Alicia Konstka.
 Dom. R. Kępcowa Dordona
 Dom. Jakuba Patarkona
 Dom. Wilhelma Kupero
 Dom. Dawyda Szamborsky
 Petronicy & Annesa putto.
 Dom. & Dany. Kulebowski pudy
 Dom. Karolowa Dantowiciowa
 Dom. Marcin Kossela
 Dom. Jozefa Sotkowsky
 Dom. Dantonicy Danyca
 Petronicy & Krystyna Koleszewska
 Petronicy & Dany. Strzebelski
 Dom. Marcin Szpilka
 Dom. Marcin Szpilka
 Dom. Jozefowa Szpilka
 Dom. Jakuba Szpilka
 Dom. Lewon Szpilka

1 PAV. 1666 m. fragmentas iš senojo rankraščio *Inwentarz miasta Kieydanskiego 1666* (l. 6).

2 PAV. 1679 m. fragmentas iš 1664–1717 m. rankraščio *Acta Sessionale Zboru Kiejdanskiego* (l. 70).

3 PAV. [1686] m. fragmentas iš 1690–1775 m. Kėdainių magistrato knygos (l. 46).

ŠALTINIAI

ASZK – *Akta Sessionalne Zboru Kiejdanskiego 1664–1717*. Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius. F. 93–541.

CZK – *Collecta zboru Kiejdanskiego: To jest rachunek wszystkich receipt i expens zborowych zacze ty roku 1628 dnia 20 novembra, unpublished print*. Opracował W. G. Studnicki, Wilno: 1939. Lietuvos Mokslų Akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 9–3040.

KERJ, KERK – Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios 1640–1649 m. jungtinių ir 1641–1649 m. krikšto metrikų knygos. Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA). F. 606. Ap. 1. B. 144.

KI – Kėdainių 1666 m. inventorius [*Inwentarz miasta Kiejdanskiego 1666*]. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 4. A215. B. 16891.

KMK₁ – Kėdainių magistrato 1623–1806 m. knyga⁸. LVIA. F. SA. B. 15360.

KMK₂ – Kėdainių magistrato 1690–1775 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15357.

KMK₃ – Kėdainių magistrato 1704–1720 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15358.

KMK₄ – Kėdainių magistrato 1721–1725 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15359.

KMK₅ – Kėdainių magistrato 1732–1740 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15361.

KMK₆ – Kėdainių magistrato 1732–1743 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15362.

KMK₇ – Kėdainių magistrato 1744–1750 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15363.

KMK₈ – Kėdainių magistrato 1750–1752 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15364.

KMK₉ – Kėdainių magistrato 1750–1761 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15367.

KMK₁₀ – Kėdainių magistrato 1750–1766 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15368.

KMK₁₁ – Kėdainių magistrato 1753–1755 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15365.

KMK₁₂ – Kėdainių magistrato 1756–1758 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15366.

KMK₁₃ – Kėdainių magistrato 1762–1763 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15369.

KMK₁₄ – Kėdainių magistrato 1763–1770 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15370.

KMK₁₅ – Kėdainių magistrato 1767–1770 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15371.

KMK₁₆ – Kėdainių magistrato 1771–1773 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15372.

⁸ Iš tiesų tai nėra 1623–1806 m. magistrato knyga, kaip nurodyta Lietuvos valstybės istorijos archyvo apraše, o tik į vieną rinkinį įrišti poros šimtų metų pavieniai dokumentai.

- KMK₁₇ – Kėdainių magistrato 1774–1777 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15373.
 KMK₁₈ – Kėdainių magistrato 1777–1779 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15374.
 KMK₁₉ – Kėdainių magistrato 1777–1780 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15375.
 KMK₂₀ – Kėdainių magistrato 1779–1782 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15376.
 KMK₂₁ – Kėdainių magistrato 1782–1791 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15377.
 KMK₂₂ – Kėdainių magistrato 1783–1792 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15378.
 KMK₂₃ – Kėdainių magistrato 1791–1806 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15379.
 KMK₂₄ – Kėdainių magistrato 1794–1798 m. knyga. LVIA. F. SA. B. 15380.

LITERATŪRA

- Alexandrowicz Stanisław 1970: Geneza i rozwój sieci miasteczek Białorusi i Litwy do połowy XVII w. – *Acta Baltico-Slavica* 7, 47–108.
- Alexandrowicz Stanisław 2011: *Studia z dziejów miasteczek Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Archer Stewen 2003: *The British 19th Century Surname Atlas. CD-ROM*. Dartford: Archer Software.
- Bajer Peter 2011: “Noli Me Condemnare” – Migrant Memories Set in Stone: The Seventeenth and Eighteenth-Century Scottish Memorials in Poland. – *Memory Connection* 1(1), 77–98.
- Bajer Peter Paul 2012: *Scots in the Polish-Lithuanian Commonwealth, 16–18th Centuries*. Leiden–Boston: Brill.
- BCI – *British Consciousness and Identity. The Making of Britain, 1533–1707*, ed. by Brendan Bradshaw, Peter Roberts. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Black George Fraser 1996: *The Surnames of Scotland: Their Origin, Meaning, and History*. Edinburgh: Birlinn.
- Bubak Józef 1986: *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dorward David 2002: *Scottish Surnames*. Edinburgh: Mercat Press.
- Eriksonas Linas 2000: The Lost Colony of Scots: Unravelling Overseas Connections in a Lithuanian Town. – *Ships, Guns and Bibles in the North Sea and the Baltic States c.1350–c.1700*, ed. by A. I. Macinnes, T. Riis and F. G. Pedersen. East Lothian: Tockwell Press, 173–187.

Gibbs Chris 2006: *The New Britons: Scottish Identity in the 18th and 19th Centuries*. – *The Napoleon Series*. Prieiga internete: http://www.napoleon-series.org/research/society/c_scottishidentity.html

Grinevičius Henrikas, Miškinis Algimantas 1975: Kėdainių urbanistinė raida. – *Architektūros paminklai* 3. Vilnius: Paminklų konservavimo institutas, 157–186.

Houston Robert Allan 2002: *Scottish Literacy and the Scottish Identity: Illiteracy and Society in Scotland and Northern England, 1600–1800*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jucevičius Jonas 2011: *Kėdainių krašto architektūra*. Kėdainiai: Spaudvita.

Juknevičius Algirdas 2015: *Škotų palikimas Kėdainiuose*. Vilnius: Savastis.

KDN – *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai 3: Kėdainiai*. Sud. Antanas Tyla. Par. Antanas Tyla, Romualdas Firkovičius, Darius Antanavičius. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2002.

Kowalski Waldemar 2015: *The Great Immigration: Scots in Cracow and Little Poland, circa 1500–1660*. Leiden: Brill.

KSR – *Kėdainių senamiesčio rūšiai*. Kėdainiai: Lututė, 2008.

Lewis Christopher Piers 2011: A New Approach to Personal Names and Cultural Identity in Nineteenth-Century Britain. – *Baltų onomastikos tyrimai* 2, sud. Alma Raugauskaitė, Grasilda Blažienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 189–201.

LPŽ I–II – *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2. Vilnius: Mokslas, 1985–1989.

Lukšaitė Ingė 1970: *Lietuvių kalba reformaciniame judėjime XVII a.* Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas.

Lukšaitė Ingė 1999: *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*. Vilnius: Baltos lankos.

Lukšaitė Ingė 2001: Knygos nobažnystės (1653) parengimo kultūrinė aplinka. – „*Knyga nobažnystės krikščioniškos*“ (1653) – XVII a. *Lietuvos kultūros paminklas*. Kėdainiai: Kėdainių krašto muziejus, 4–28.

Maciejauskienė Vitalija 1991: *Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a.* Vilnius: Mokslas.

Murdoch Steve 2001: The Scottish Community in Kėdainiai in its Scandinavian and Baltic Context. – *Tarptautinė mokslinė konferencija „Colloquium Balticum. Baltijos regionas Europos mastu“*. Šeteniai, 2001 m. birželio 16 d., 7.

Murdoch Steve 2008: Anglo-Scottish Clash? Scottish Identities and Britishness, c. 1520–1750. – *Cycnos* 25(2), 1–16.

Nishikawa Sugiko 2000: Across the Continent: the Protestant Network Between the Society for the Promotion of Christian Knowledge (SPCK) and Kėdainiai. – *Kultūrų sankirtos*. Vilnius: Diemedžio leidykla, 296–308.

Ragauskaitė Alma 1999: XVI a. II pusės Kauno miestiečių lietuviškos kilmės asmenvardžiai. – *Acta Linguistica Lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai* 41, 145–158.

Ragauskaitė Alma 2000: XVII a. pirmosios pusės Kauno miestiečių asmenvardžių kilmė. – *Acta Linguistica Lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai* 43, 93–110.

Ragauskaitė Alma 2001: Kauno miestiečių pavardžių formavimasis XVI–XVIII a. – *Acta Linguistica Lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai* 45, 123–143.

Ragauskaitė Alma 2002: XVII–XVIII amžių kauniečių (vyrų) pavardžių variantai. – *Acta Linguistica Lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai* 47, 31–40.

Ragauskaitė Alma 2002a: *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai. Daktaro disertacijos santrauka*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Ragauskaitė Alma 2003: XVI–XVIII a. kauniečių moterų asmenvardžių daryba. – *Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rākstu krājums* 7. Liepāja: Liepājas pedagogijas akadēmija, 82–92.

Ragauskaitė Alma 2005: *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Ragauskaitė Alma 2006: Vietovardinės kilmės asmenvardžiai ir prievardžiai XVI a. Kauno aktų knygoje. – *Baltu filologija* 15(1/2), 81–94.

Ragauskaitė Alma 2007: Scottish Personal Names in the Act Books of the City of Kėdainiai in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. – *Tarptautinė Aleksandro Vanago konferencija „Vardas kalboje, istorijoje ir savimonėje“*. 2007 m. spalio 24–26 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 63–64.

Ragauskaitė Alma 2008: Tendencies in the Evolution of Hereditary Surnames of Townspeople in Lithuania from the Sixteenth to Eighteenth Centuries. – *Zunamen / Surnames* 3, 29–37.

Ragauskaitė Alma 2009: Kada susidarė kauniečių pavardės? – *Kalba ir žmonės*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 226–232.

Ragauskaitė Alma 2011: Dėl lietuvių ir lenkų kalbų kontaktų XVII–XVIII a. Kėdainių miesto vardyne. – *Tarptautinė mokslinė konferencija „Regioninė onomastika: ką sužinome iš vardyno“*. 2011 m. lapkričio 10–11 d. Kaunas: Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 21–22.

Ragauskaitė Alma 2014: Kauno moterų asmenvardžiai XVI–XVII a. lietuvių istorinės antroponimijos kontekste. – *Kauno istorijos metraštis* 14. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas; „Versus aureus“, 7–17.

Ragauskaitė Alma 2014a: Lietuvoje sudarytas rankraštinis tikrinių vardų registras (apie 1840–1843). – *Archivum Lithuanicum* 16, 323–340.

Ragauskaitė Alma 2015: Seniausios Lietuvoje 1599–1621 metų Joniškio krikšto metrikų knygos joniškiečių moterų asmenvardžiai lietuvių istorinės antroponimijos kontekste. – *Acta Linguistica Lithuanica* 73, 55–81.

Ragauskas Aivas 2002: *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antroje pusėje (1662–1702 m.)*. Vilnius: Diemedis.

Starowolski Szymon 1655: *Monumenta Sarmatarum*. Cracoviæ: In Officina Viduæ&Hæredum Francisci Cæfarij, S. R. M. Typog. Anno Domini, M. DC. LV.

Šinkūnas Peliksas 1928: *Kėdainių miesto istorija*. Kaunas: „Spindulio“ B-vės spaustuvė.

Tyla Antanas 2000: Decemviratas arba *Tertio ordo communitatis* Kėdainių savivaldoje. – *Lietuvos istorijos metraštis 1999*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 64–76.

Tworek Stanisław 1966: Z dziejów kalwinizmu w Wielkim Księstwie Litewskim w XVIII w. – *Annales Universitatis Mariae Curie–Skłodowska* 21(8), 193–202.

Tworek Stanisław 1969: Materiały do dziejów kalwinizmu w Wielkim Księstwie Litewskim w XVII wieku. – *Odrodzenie i reformacja w Polsce* 14, 199–215.

Whyte Donald 2000: *Scottish Surnames*. Edinburgh: Birlinn Ltd; 2nd Revised edition.

Žirgulis Rimantas 2002: Škotų bendruomenė Kėdainiuose 1630–1750 m. – *Lietuvos muziejų rinkiniai* 1. Kėdainiai: Kėdainių krašto muziejus, 23–27.

Žirgulis Rimantas 2002a: Three Hundred Years of Multiculturalism in Kėdainiai. – *The Peoples of the Grand Duchy of Lithuania*, ed. Grigorijus Potašenko. Vilnius: Aidai, 130–140.

Žirgulis Rimantas 2005: Kėdainių žydų bendruomenė ir jos paveldas. – *Žydų kultūros paveldas Lietuvoje*, sud. Alfredas Jomantas. Vilnius: Savastis, 179–188.

Žirgulis Rimantas 2005a: The Scottish Community in Kėdainiai c. 1630 – c. 1750. – *Scottish Communities Abroad in the Early Modern Period*, ed. by Alexia Grosjean and Steve Murdoch. Brill Leiden-Boston, 225–247.

Žirgulis Rimantas 2005b: Reformacijos palikimas Kėdainiuose. – *Reformacija ir reforma. Tarptautinė mokslinė konferencija*. Vilnius, 2002 m. lapkričio 8 d. Vilnius: Apyaušris, 34–42.

Рагаускайте Алма 2012: О литовско-польских языковых контактах по данным фамилий жителей города Кедайнйя в XVII–XVIII веках. – *Студії з ономастики та етимології*. 2011–2012. Київ: Інститут української мови НАН України, 213–221.

Tendencies of Recording of Scottish Surnames in the 17th–18th Century Historical Sources of Kėdainiai

SUMMARY

The article analyses the tendencies of naming the members of the Scottish community which existed in Kėdainiai in the 17th–18th century, the peculiar characteristics of expression of genders in their hereditary personal names and their recording in the town's historical sources of that time. The article focuses on the analysis of proper names of Scottish settlers in Kėdainiai collected from Kėdainiai Magistrate's register books of the 17th–18th century. In addition to these sources, the author also resorts to other old manuscripts. Around 250 cases of naming Scottish settlers in Kėdainiai were selected – not the cases of naming different persons but repetitive references to them were collected (different variants of their surnames). A larger Scottish community in the town formed in the mid-17th century. They gradually gained an exceptional status. Scottish people settled in the best part of the town – around the Reformed Church and the 'Great Market.' The fact that quite a few magistrate's officers, merchants, elders of the Evangelical Reformed Church, etc. had Scottish surnames testifies to their influence and position in the society of the town. The Scottish settlers who arrived in Kėdainiai in around 1628–1629 already had surnames; however, when recording the family members of the Scottish settlers in Kėdainiai, the spelling of their hereditary personal names (fixation or non-fixation) varied in the town's old manuscripts. It was influenced by the context of the historical sources under analysis, the writing tradition of the clerks of that time, record-keeping rules, etc. Nevertheless, it is obvious that the 17th–18th century was dominated by the naming which provided obvious evidence to the functioning of hereditary personal names (surnames) of the Scottish settlers in Kėdainiai in Kėdainiai historical sources. A hereditary personal name is seen in the naming of members within the same family (parents and children,

husband and wife, brothers, etc.). In the 17th–18th century the surnames of Scottish settlers were recorded in the texts written by the town's clerks in Latin and Polish languages. Hence, the surnames of this nationality were Latinized, Slavicized and could be differently modified in different records of the magistrate's books. Therefore, the article discusses the graphic variants of Scottish (male) surnames. Scottish female surnames were Slavicized to an even greater extent; the Slavic suffix *-ovna* (spelled *-owna*) was consistently added to the surnames of unmarried women, while *-ova* (spelled *-owa*) was added to the surnames of married women.

Įteikta 2016 m. rugsėjo 27 d.

ALMA RAGAUSKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

alma@lki.lt